

Źródło: www.fotolia.pl

KURS

**Przepisy/Elementy
prawa cywilnego i prawa pracy**

MODUŁ

Część szczególna zobowiązań. Umowy

5 Część szczególna zobowiązań. Umowy

5.1 Pojęcie umowy

Rysunek 5.1 Podpisanie umowy
Źródło: www.fotolia.pl

*Pacta sunt servanda*¹.

Umowa jest najczęściej spotykaną czynnością prawną, a więc świadomym, celowym działaniem zmierzającym do wywołania określonego skutku prawnego. Umowa to zarazem najważniejsze i najpowszechniejsze występujące w praktyce obrotu cywilnoprawnego źródło zobowiązań. Umożliwia ona ponadto przekształcenie istniejących stosunków prawnych, również wpływających z innych źródeł.

Umowa obejmuje zgodny zamiar stron doprowadzenia do wywołania, powstania, zmiany lub ustania skutków prawnych. Tę zgodność oświadczeń woli stron określa się jako **konsens** (łac. *consensus*). Zatem istotą zawarcia umowy jest zgodność (konsens) oświadczeń woli dwóch lub więcej stron, złożonych dla wywołania skutków prawnych polegających na powstaniu, zmianie lub ustaniu skutku prawnego.

W systemie prawa powszechnego umowa rozumiana jest jako uprawnienie podmiotu do domagania się określonych zachowań od innych podmiotów, stron umowy, które to uprawnienie wynika z faktu danego zachowania się przez ten podmiot.

5.2 Zasada swobody umów

Zasada swobody umów, dawniej zwana wolnością umów, teraz także swobodą kontraktowania – wyrażona została w art. 353 Kodeksu cywilnego. Przepis ten został wprowadzony w 1990 r. i stanowi, że „**strony zawierające umowę mogą ułożyć**

¹ http://portalwiedzy.onet.pl/26733,...pacta_sunt_servanda.haslo.html, Paremia łacińska „Umów należy dotrzymywać”

stosunek prawny **według** swojego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.”²

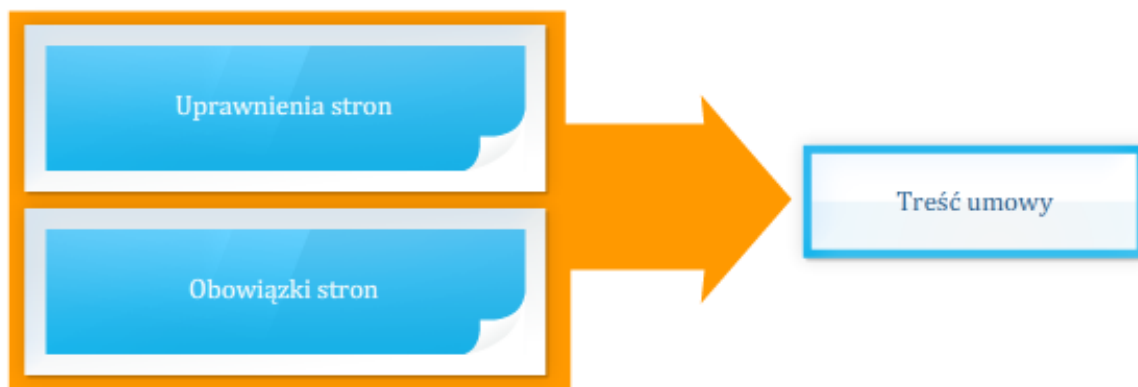
Rysunek 5.2 Cechy zasady swobody umów
Źródło: opracowanie własne

Unormowanie to oparte jest na założeniu, że wszystko co nie jest zakazane (wyjątek) jest prawnie dozwolone. Przez stosunek prawny należy rozumieć stosunek zobowiązaniowy, a swoboda umów stanowi w istocie swobodę kształtowania treści stosunku zobowiązaniowego przez umowę.

O tym, czy stronom danego stosunku prawnego przysługuje kompetencja do określonego kształtowania treści tego stosunku, decyduje zawsze zakres swobody kontraktowej przyznanej im w tej mierze przez ustawodawcę. Swoboda umów oznacza daleko posunięte uwolnienie stron od formalizmu prawnego. W stosunkach umownych przeważa reguła, że prawnie skuteczne jest samo porozumienie stron (*consensus*) niewymagające szczególnej formy. Czasem kwalifikuje się pojęcie swobody umów jako uprawnienie lub prawo podmiotowe. **Zasada swobody umów** opiera się na etycznych założeniach państwa demokratycznego oraz swobody działalności gospodarczej stanowiącej przesłankę gospodarki rynkowej.

Jeśli chodzi o treść umowy, to **przez treść stosunku prawnego rozumie się powszechnie uprawnienia i obowiązki stron.**

² Art. 353¹ Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

Rysunek 5.3 Treść jako element stosunku zobowiązaniowego
Źródło: opracowanie własne

Strony umowy mogą układać łączące je stosunki kontraktowe w dowolny sposób. Mogą je przekształcać według swojego uznania i powoływać do życia stosunki kontraktowe nieprzewidziane w żadnym przepisie, jeśli odpowiada to ich potrzebom i ich woli, a nie jest sprzeczne z prawem i zasadami współżycia społecznego.

O ile bezwzględnie obowiązujące przepisy nie regulują określonych praw i obowiązków, strony mają, w granicach wynikających z art. 353¹ k.c., swobodę ułożenia stosunku prawnego. Strony umowy ubezpieczenia autocasco mogą zatem wprowadzić do treści stosunku umownego środki prawne służące ochronie uprawnionego interesu ubezpieczyciela³.

W związku z powyższym strony mają do swobodnego wyboru trzy możliwości:

- mogą zawrzeć umowę nazwaną na zasadach określonych w kodeksie cywilnym;
- strony mogą także zawrzeć umowę nazwaną, wprowadzając do niej pewne zmiany, np.: klauzule, dodatkowe zastrzeżenia umowne, zadek, umowne prawo odstąpienia, kary umowne, tzw. umowę mieszaną, która polega na połączeniu kilku cech umów nazwanych;
- mogą zawrzeć umowę nienazwaną, której treść ukształtują całkowicie według swojego uznania z zachowaniem ograniczeń wynikających z art. 353 §1 k.c.⁴.

W odniesieniu do zawierania umów wystarczy, że umowa zostanie zawarta przez zgodne oświadczenie woli stron wyrażone przez jakiekolwiek zachowanie się każdej z nich. Należy pamiętać, że treść określonego stosunku umownego określa nie tylko sama umowa, chociaż to ona jest zasadniczym źródłem kształtowania tej treści, ale również przepisy ustawy o charakterze bezwzględnie obowiązującym, a także zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje (art. 56 Kodeksu cywilnego).

Z art. 353¹ k.c. można wyprowadzić wniosek, że **zasada swobody umów** wiąże się z czterema cechami:

³ IV CKN 53/01 wyrok SN 2003.04.08 LEX nr 80253

⁴ Rajski J., Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym, Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 37 – 39

- swobodnym decydowaniu o zawarciu lub niezawarciu kontraktu;
- swobodnym wyborem kontrahenta;
- treść umowy może być wspólnie ukształtowana przez strony;
- swobodnym wyborem formy umowy⁵.

Rysunek 5.4 Zawarcie umowy
Źródło: www.fotolia.pl

Zasada swobody umów, ustanowiona w art. 353(1) kodeksu cywilnego, powoduje, że kształtowanie cen towarów i usług sposobami pozaumownymi może się odbywać tylko na podstawie i w granicach określonych przez ustawy⁶.

Za cel umowy uznać należy stan rzeczy, który ma być spełniony w następstwie zrealizowanej umowy. Stan będący przedmiotem czyjegoś dążenia, można przypisać stronom zamiar osiągnięcia pewnego stanu rzeczy. Mówiąc o celu, ma się na myśli cel stron zawierających umowę, cel ich działania polegającego na stanowieniu norm postępowania. Chodzi zatem o taki stan rzeczy, jaki ma zostać osiągnięty przez wykonanie zobowiązania (realizację uprawnień i obowiązków stron).

Żadnej ze stron nie przysługuje roszczenie o zobowiązanie drugiej strony do zawarcia umowy sprzedaży na określonych przez siebie warunkach tylko w oparciu o fakt różnicy stanowisk w zakresie ceny. Sądy nie mogą w tym zakresie zastępować stron i określać za nie istotnych i koniecznych elementów umowy sprzedaży wg dowolnie przyjętych przez siebie kryteriów. Przeciwnie stanowisko prowadziłoby do złamania zasady swobody umów (art. 353¹ k.c.) i wywołałoby niewyobrażalne reperkusje w obrocie cywilnoprawnym. Przyznawałoby bowiem sądom powszechnym rolę arbitra, w sporach pomiędzy potencjalnymi sprzedającymi i kupującymi, określającego w sposób władczy końcową treść negocjowanych umów⁷.

⁵ Bieniek G., Ciepla H., Dmowski S., Gudowski J., Kołakowski K., Sychowicz M., Wiśniewski T. (red.), Komentarz do Kodeksu Cywilnego Zobowiązania, księga trzecia, Wydaw. Prawnicze Warszawa 1996, s. 12

⁶ SA/Po 240/94 wyrok NSA 1994.06.16 w Poznaniu Wokanda 1995/2/27

⁷ I ACa 41/08 wyrok sądu apelacyjnego 2008.03.18 w Katowicach LEX nr 399905

Przemiany stosunków społeczno-gospodarczych, jakie zachodziły na przełomie XIX i XX wieku, tj. przechodzenie od koncepcji indywidualizmu i liberalizmu do koncepcji etatyzmu i gospodarki interwencyjnej prowadziły do osłabienia prymatu swobody umów stosunków zobowiązaniowych. Kodeks Napoleona na przykład w art. 1134 w rozdz. III (o skutkach umów) księgi trzeciej wypowiadał sławną formułę brzmiącą niemal jak hasło polityczne liberalizmu i indywidualizmu epoki, że „**umowy legalnie zawarte stają się prawem dla tych, którzy je zawarli**”. Nowsze kodeksy, jak np. polski KZ z 1933 r. i szwajcarski kodeks zobowiązań wypowiadają zasadę, że „*strony swobodnie kształtują treść stosunku zobowiązaniowego, który ma ich dotyczyć*”. Akcentują jednak granice tej swobody wyraźniej niż Kodeks Napoleona⁸.

Z treści obowiązującego art. 353¹ Kodeksu cywilnego wynika, że swoboda stron w określeniu treści umowy nie jest absolutna, lecz ograniczona jest co do treści i co do celu. Treść lub cel umowy nie mogą być sprzeczne z:

- **właściwością (naturą) stosunku** – należy to rozumieć jako nakaz respektowania podstawowych cech stosunku kontraktowego, które stanowią o jego istocie;

„Natura umowy gospodarczej i generowanego przez nią stosunku sprowadza się generalnie do tego, że wyraża ona i pozwala realizować interes każdej ze stron, ponieważ zaś interesy te bywają przeciwstawne, istotę umowy stanowi uzgodnienie woli stron, wyrażające ich interesy. Zgoda obydwu stron jest oczywistym wymogiem tak przy zawarciu umowy, jak i przy zmianach jej treści, stąd też nawet przy najdalej idących ułatwieniach w realizacji inicjatywy zmian pozostawiona jest drugiej stronie możliwość odmowy zgody na zmiany. W tym stanie rzeczy za sprzeczne z naturą umowy gospodarczej należy uznać pozostawienie w ręku jednej tylko strony możliwości dowolnej zmiany jej warunków.”⁹

Uchwała SN w składzie 7 sędziów z dnia 22 V 1991

- **ustawą** – oznacza, iż niedopuszczalne jest ustalenie treści lub celu stosunku zobowiązaniowego, w wyniku którego dochodziłoby do naruszenia przepisów, tj. Kodeksu cywilnego i ustaw szczególnych. Sprzeczność treści lub celu stosunku z ustawą prowadzi do nieważności umowy, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek (art. 58 k.c.);

Ograniczenia zasady swobody kontraktowania podyktowane są także względami na pewne zasady moralne (niekiedy mówi się o „moralności” czy „sprawiedliwości” kontraktowej) określane najczęściej mianem dobrych obyczajów czy też zasad uczciwego obrotu.

- **zasadami współżycia społecznego** – nurt doktryny uznaje to wyrażenie za rodzaj klauzuli generalnej, przez którą rozumie się zwrot niedookreślony oznaczający pewne oceny funkcjonujące w jakiejś grupie społecznej. Ocena moralna to przeżycie polegające na udzieleniu aprobaty lub dezaprobaty jakiemuś czynowi ludzkiemu ze względu na to, w jakim stopniu przyczynia się ono do sprawiedliwego dobra innych ludzi. Spośród podstawowych wartości,

⁸ Łętowska E. (red.), System Prawa Prywatnego, Prawo Zobowiązań – część ogólna, tom 5, Wydaw. C. H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2006, s. 432 i następne

⁹ Por. Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., Zobowiązania – Zarys wykładu, LexisNexis, Warszawa 2003

ze względu na które dokonuje się ocen moralnych należy wymienić wolność człowieka. Nieakceptowane są umowy odbierające czy ograniczające wolność poruszania się, ingerujące w wolność sumienia czy religii, wolność wyrażania poglądów, kształcenia się, rozwijania swojej osobowości¹⁰.

Nie może umowa być jednocześnie i pozorną i sprzeczną z zasadami współżycia społecznego¹¹.

Zastrzeżenie przez strony rażąco wygórowanych odsetek za opóźnienia spełnieniu świadczenia pieniężnego winno być oceniane jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego zarówno w rozumieniu art. 353¹ k.c., jak i art. 58 §2 k.c.¹². Legislador przyznaje pokrzywdzonemu prawo żądania dokonania zmiany treści umowy, która może polegać na:

- zmniejszeniu świadczenia uzyskanego;
- zwiększeniu świadczenia uzyskanego;
- równoczesnym zmniejszeniu świadczeń obu stron¹³.

1. Przepis art. 353¹ k.c. zakreśla kontrahentom daleko idącą swobodę we wzajemnym układaniu się, nie wyłączając sytuacji, w których uprawnienie wierzyciela może polegać na oczekiwaniu, iż dłużnik w poczuciu lojalności zobowiązanie wykona. Tego rodzaju stosunek obligacyjny powstaje na tle umowy przedwstępnej, zawartej bez wymaganej formy dla umowy przyrzecznej.

2. Zawiedzionemu w oczekiwaniu na zawarcie umowy przyrzecznej kontrahentowi przysługuje odszkodowanie w ramach tzw. ujemnego interesu umownego. W żadnym jednak wypadku wysokość dochodzonego w tych okolicznościach roszczenia nie może kształtować wartości rzeczy, którą poszkodowany by nabył, gdyby doszło do wykonania umowy, podobnie jak i pożytków, które rzecz ta przynosi¹⁴.

5.3 Umowy nazwane i nienazwane – wprowadzenie

Klasyfikacja może być i bywa dokonywana według różnych kryteriów. Pokrywa się też w przeważającej mierze ze stosowaną powszechnie klasyfikacją we wszystkich dziedzinach prawa cywilnego. W tym miejscu wystarczy zatem powołać znane podziały i określenia¹⁵. Klasyfikacja umów prawa cywilnego jest następująca:

¹⁰ Zob. szerzej: Safjan M., Zasada swobody umów (Uwagi wstępne na tle wykładni art. 353 k.c.), PiP 1993, s. 35

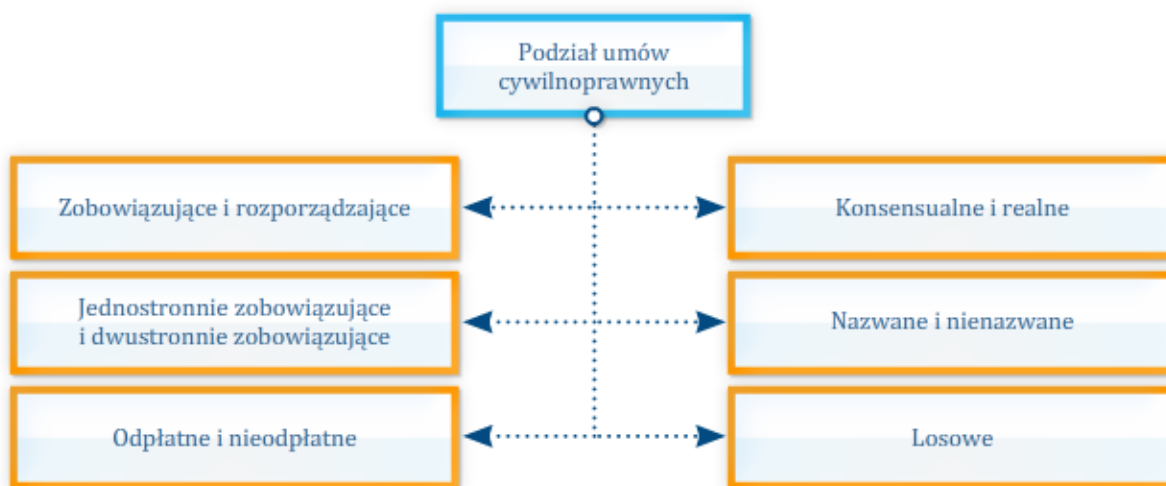
¹¹ I ACa 224/08 wyrok sądu apelacyjnego 2008.04.16 w Poznaniu LEX nr 46508

¹² VI ACa 146/04 wyrok sądu apelacyjnego 2004.10.27 w Warszawie Apel.-W-wa 2005/3/2

¹³ Zob. szerzej: Rajski J., Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym, Wydaw. Naukowe PWN Warszawa 1994, s. 42 i następne

¹⁴ V CSK 19/05 wyrok SN 2005.12.22 LEX nr 40711

¹⁵ Czachórski W. (red.), Zobowiązania. Zarys wykładu. Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 131.

Rysunek 5.5 Klasyfikacja umów cywilnoprawnych
Źródło: opracowanie własne

Umowami nazwanymi określamy umowy, których postanowienia istotne (elementy przedmiotowo istotne) uregulowane są przepisem prawa (np. umowa sprzedaży), umowami nienazwanymi – takie umowy, których postanowienia istotne nie są określone normą prawną, a umowami mieszanymi – umowy zawierające elementy umów nazwanych i nienazwanych.

*Rysunek 5.6 Przykłady umów nazwanych i nienazwanych
Źródło: opracowanie własne*

Innym podziałem jest rozróżnienie na umowy odpłatne, tzn. gdzie korzyść natury majątkowej przypada co najmniej dwóm stronom umowy (np. umowa sprzedaży, czy zamiany) oraz nieodpłatne, gdzie co najmniej jedna strona korzyści takiej nie uzyskuje (np. umowa darowizny). W przypadku, gdy dla zaistnienia danej umowy wymagane jest wyłącznie porozumienie stron wyrażone zgodnym oświadczeniem woli – mówimy o umowach konsensualnych (w większości występujących w obrocie). W przypadku zaś, gdy dla zaistnienia danej umowy wymagany jest porozumienie stron oraz wydanie rzeczy – mówimy o umowach realnych (np. zgodnie z art. 307 §1 k.c., z zastrzeżeniem ustawowych wyjątków – umowa zastawu). Umowy dzielimy także na jednostronnie zobowiązujące (np. darowizna) – tzn. takie, których świadczenie ciąży tylko na jednej ze stron oraz dwustronnie zobowiązujące (np. umowa sprzedaży) –

tzn. takie, w których świadczenie ciąży na więcej niż jednej ze stron. Umowy dwustronnie zobowiązujące, w których zgodnie z art. 487 §2 „(...) *obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej*”¹⁶ – nazywamy umowami wzajemnymi (np. umowa najmu, dzierżawy, sprzedaży). Umowami losowymi są umowy, w których zaistnienie albo zakres świadczenia uzależniony jest od przypadku (np. umowy ubezpieczeniowe). Natomiast umowy, do których przystępuje się, akceptując warunki przedstawione przez drugą stronę bez możliwości ich zmiany określamy umowami adhezyjnymi (przez przystąpienie).

Umowy mogą zobowiązywać do przeniesienia, zniesienia lub obciążenia danego prawa majątkowego (umowy zobowiązujące) albo przenieść, znieść lub obciążyć dane prawo majątkowe (umowy rozporządzające). Natomiast umowa „(...) *przez którą jedna ze stron lub obie zobowiązują się do zawarcia oznaczonej umowy*”¹⁷ (umowa przedwstępna), powinna określać istotne postanowienia umowy przyrzeczonej. Dochodzenie wprost świadczenia wynikającego z umowy przedwstępnej w prawie polskim (art. 390 §2 k.c.) możliwe jest, jeżeli umowa taka czyni zadość wymaganiom ważności umowy przyrzeczonej, w szczególności co do formy tej umowy (np. jeżeli wymaganą normatywnie formą umowy przyrzeczonej jest forma pisemna, umowa przedwstępna zawarta jest również w tej formie). Z powyższym zastrzeżeniem uprawnionemu z umowy przedwstępnej w przypadku jej niewykonania lub nienależytego wykonania przysługuje jedynie odszkodowanie. W innych systemach prawa (np. prawa niemieckiego) mimo istnienia wymogu tożsamości formy umowy przyszłej i przedwstępnej, nie jest możliwe wprost dochodzenie wykonania świadczenia zawartego w umowie przyszłej. Prawo powszechne co do zasady nie uznaje koncepcji umowy przedwstępnej, jako że w tym systemie umowa niezawierająca wszystkich warunków umowy ostatecznej nie jest prawnie wiążąca.

Ogólne warunki umowy są zbiorem postanowień umownych wyrażonych klauzulami abstrakcyjnymi, z zastosowaniem dla wielości umów, które do danej umowy między stronami włączane są wprost lub też strony powołują się na nie w tej umowie. W przypadku, gdy więcej niż jedna strona danej umowy posługuje się ogólnymi warunkami umów, większość systemów prawnych stoi na stanowisku, że wiążące dla stron są warunki zgodne, a w kwestiach, w których są one sprzeczne stosuje się właściwe prawo materialne. Zasada ta znajduje wyraz w art. 385/4 §1 k.c., który stanowi, że „*umowa między przedsiębiorcami stosującymi różne wzorce umów nie obejmuje tych postanowień wzorców, które są ze sobą sprzeczne*”¹⁸. Natomiast umowy typowe w praktyce stanowią wydrukowany dokument, który po uzupełnieniu go przez strony staje się umową – kompletnym, zgodnym oświadczeniem woli stron. Umowy te mogą być umowami wzorcowymi lub adhezyjnymi. Ogólne warunki umów, wzory umów, regulaminy i inne tym podobne (wzorce umowy) wiążą drugą stronę, jeżeli zostały jej doręczone przy zawarciu umowy. W przypadku, gdy posługiwanie się takim wzorcem w stosunkach danego rodzaju jest zwyczajowo przyjęte, również wtedy, gdy druga strona z łatwością mogła zapoznać się z ich treścią (np. ogólne warunki umowy przewozu miejskich zakładów komunikacyjnych). W przypadku, gdy ogólne warunki umów sprzeczne są z umową stron, obowiązuje umowa zawarta między stronami.

¹⁶ Art. 487 §2 Kodeksu cywilnego, Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

¹⁷ Art. 389 §1 Kodeksu cywilnego, Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

¹⁸ Art. 385/4 §1 Kodeksu cywilnego, Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

W przypadku obrotu konsumenckiego postanowienia niejednoznaczne tłumaczone są zawsze na korzyść konsumenta, tzn. osoby fizycznej dokonującej „(...)czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową”¹⁹. Wzorzec umowy w postaci elektronicznej powinien być udostępniony drugiej stronie przed zawarciem umowy tak, by mogła ona wzorzec ten „(...)przechowywać i odtwarzać w zwykłym toku czynności”²⁰. Wzorce umów podlegają kontroli systemu prawnego, ograniczając swobodę kształtowania stosunków umownych jako, że najczęściej w obrocie posługują się nimi podmioty o silniejszej pozycji ekonomicznej, jak i silniejszej pozycji w obrocie prawnym.

Przy zawieraniu umów stosowany jest także tzw. list intencyjny, czyli jednostronne oświadczenie woli przedmiotowo związane z tym procesem (np. odnośnie samych postanowień umowy przyszłej czy warunków związanych z kontynuacją negocjacji lub wymaganych dla zawarcia danej umowy). List intencyjny wywołuje skutki prawne, czego formalnym potwierdzeniem są występujące w jego treści klauzule wyboru prawa materialnego (w stosunkach z elementem obcym, o czym dalej w toku wykładu) czy właściwości organów rozstrzygających ewentualne związane z nim spory. List intencyjny nie stanowi zobowiązania do zawarcia samej umowy (chyba, że wyrażone jest ono w jego treści), jakkolwiek fakt wystąpienia listu intencyjnego w procesie zawierania umowy kwalifikuje kryteria zaufania i dobrej wiary, których naruszenie może stanowić przesłankę odpowiedzialności natury odszkodowawczej. Powyższe stanowisko jest charakterystyczne dla systemu prawa niemieckiego.

5.4 Literatura

5.4.1 Literatura obowiązkowa

- Bieniek G., Ciepla H., Dmowski S., Gudowski J., Kołakowski K., Sychowicz M., Wiśniewski T. (red.), Komentarz do Kodeksu Cywilnego Zobowiązania, księga trzecia, Wydaw. Prawnicze Warszawa 1996, s. 12;
- Czachórski W. (red.), Zobowiązania. Zarys wykładu, Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 19–128;
- Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., Zobowiązania – Zarys wykładu, LexisNexis Warszawa 2003;
- Kocot W. (red.), Elementy prawa. Podręcznik, Wydaw. Difin, Warszawa 2005, s. 118–123;
- Krucalak K., Zarys prawa handlowego, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 91–93;
- Krucalak K., Prawo handlowe. Zarys wykładu, Wydaw. Prawnicze PWN, Warszawa 1997, s. 447–475;

¹⁹ Art. 22 Kodeksu cywilnego, Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

²⁰ Art. 384 §4 Kodeksu cywilnego, Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

- Łętowska E. (red.), System Prawa Prywatnego, Prawo Zobowiązań – część ogólna Tom 5, Wydaw. C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2006, s. 432 i następne;
- Rajski J., Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym, Wydaw. Naukowe PWN Warszawa 1994, s. 42;
- Safjan M., Zasada swobody umów (Uwagi wstępne na tle wykładni art. 353 k.c.), PiP 1993, s. 35.

5.4.2 Literatura uzupełniająca

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 ze zm.;
- I ACa 41/08 wyrok sądu apelacyjnego 2008.03.18 w Katowicach LEX nr 399905;
- I ACa 224/08 wyrok sądu apelacyjnego 2008.04.16 w Poznaniu LEX nr 46508;
- IV CKN 53/01 wyrok SN 2003.04.08 LEX nr 80253;
- V CSK 19/05 wyrok SN 2005.12.22 LEX nr 40711;
- VI ACa 146/04 wyrok sądu apelacyjnego 2004.10.27 w Warszawie Apel.-W-wa 2005/3/2;
- SA/Po 240/94 wyrok NSA 1994.06.16 w Poznaniu Wokanda 1995/2/27.

5.4.3 Netografia

- http://portalwiedzy.onet.pl/26733,...pacta_sunt_servanda,haslo.html.

5.5 Spis rysunków

Rysunek 5.1 Podpisanie umowy.....	2
Rysunek 5.2 Cechy zasady swobody umów.....	2
Rysunek 5.3 Treść jako element stosunku zobowiązaniowego	4
Rysunek 5.4 Zawarcie umowy.....	5
Rysunek 5.5 Klasyfikacja umów cywilnoprawnych.....	8
Rysunek 5.6 Przykłady umów nazwanych i nienazwanych.	8

5.6 Spis treści

5 Część szczególna zobowiązań. Umowy	2
5.1 Pojęcie umowy.....	2
5.2 Zasada swobody umów.....	2
5.3 Umowy nazwane i nienazwane – wprowadzenie.....	7
5.4 Literatura.....	11
5.4.1 Literatura obowiązkowa.....	11
5.4.2 Literatura uzupełniająca.....	12
5.4.3 Netografia.....	12

5.5	Spis rysunków.....	12
-----	--------------------	----